

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ

Мета статті: вивчення шляхів та способів реалізації компетентнісного підходу через формування комунікативної компетентності у учнів при вивченні біології. *Результати дослідження:* у статті проаналізовано основні категорії компетентнісного підходу. Комунікативна компетентність, формування якої при вивченні біології розглядається нами, відноситься до ключових компетентностей особистості. Формування комунікативної компетентності учня розглядається нами як процес, що продовжується впродовж усього навчання. Він відбувається не лише під час освітнього процесу та залежить від багатьох факторів: рівня засвоєння знань та умінь, особливостей мотивації, майбутньої професійної спрямованості, наявності необхідних особових якостей: доброти, гуманності, чуйності, терпіння, співчуття, емоційної адекватності й толерантності. Формування комунікативної компетентності тісно пов'язано зі збільшенням мотивації до навчання у учнів та самонавчання впродовж усього життя. *Висновки та перспективи подальших наукових розвідок:* розглянуто шляхи та способи реалізації компетентнісного підходу через формування комунікативної компетентності в учнів при вивченні біології. Дослідження не висчерпує всіх існуючих проблем, пов'язаних із формуванням комунікативної компетентності в учнів при вивченні біології. Перспективою є вивчення формування інших ключових та предметних компетентностей в учнів на уроках біології.

Ключові слова: комунікативна компетентність, формування комунікативної компетентності, біологія, учні.

Постановка проблеми. Метою реформування освітньої галузі є заміна знаннєвої освітньої парадигми на компетентнісну, за якої учень спрямований на реальне практичне застосування одержаних знань та набутих умінь. Результат освіти виявляється у набутих компетентностях.

Із запровадженням компетентнісного підходу в сучасній освіті, і середній зокрема, стає питання формування ключових компетентностей в учнів. Комунікативна компетентність, на нашу думку, є невід'ємною й важливою складовою ключових компетентностей учнів. Зміст і методика викладання біології мають особливості стосовно формування комунікативної компетентності в учнів.

Аналіз актуальних досліджень. На думку вчених А. Алексюка, В. Андрущенко, В. Болотова, С. Бухальської, М. Гавран, Н. Дем'яненко, І. Драч, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоевої та інших науковців і педагогів, чий передовий педагогічний досвід, інформаційні джерела мережі Internet було опрацьовано, забезпечення високоякісної освіти є метою загальної середньої освіти. Парадигма сьогоденних освітніх систем базується на положеннях компетентнісного підходу. Цей підхід, на відміну від знаннєвого підходу, поєднує освітній процес з його розуміння учнями. Це забезпечує становлення особистісної позиції учня у процесі навчання. Основна мета компетентнісного підходу в тому, що основним результатом освіти є не окремі знання, вміння та навички, а здатність і готовність людини до ефективної й продуктивної діяльності.

Тому **метою статті** є вивчення шляхів та способів реалізації компетентнісного підходу через формування комунікативної компетентності у учнів при вивченні біології.

Виклад основного матеріалу. Основними категоріями компетентнісного підходу є «компетенція» і «компетентність», але в європейському освітньому співтоваристві поки

немає єдиного однозначного визначення поняття «компетентність». На сьогодні накопичено певний науковий досвід осмислення сутності таких категорій, як «компетенція» і «компетентність», проте у сучасній педагогічній літературі немає чіткого загальноприйнятого розмежування цих понять. Наголошується, що поняття «компетенція» входить до складу таких понять, як «уміння», «здатність», «майстерність», але зміст також до цього часу не визначено.

Компетентність як інтегральна характеристика ефективності діяльності людини, міра успішності досягнення мети є предметом та об'єктом вивчення багатьох наук. При цьому діяльність є феноменом існування людини.

Компетентність відповідно до європейського контексту, за С. Сисоевою [4], вміщує знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання, як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання, як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті).

Із позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю вирішувати проблемні завдання різної складності на основі наявних знань, причому значущі та ефективні для успішної професійної діяльності стають не розрізнені знання, а й узагальнені уміння, що виявляються у готовності вирішувати життєві та професійні проблеми та ін. Компетентність можна визначити як сукупність здібностей реалізації свого потенціалу (знань, умінь, досвіду) для успішної творчої діяльності з урахуванням розуміння проблеми, подання прогнозованих результатів, розуміння причин, що утруднюють діяльність, пропозиції засобів для усунення цих причин, здійснення необхідних дій та оцінювання прогнозованих результатів. У такому трактуванні компетентності на перше місце висувається не інформованість учня, а уміння вирішувати проблеми.

У педагогічній енциклопедії [3] поняття «компетентність» розглядається як сукупність професійних знань, умінь та навичок, а також ініціативності, співробітництва, здатності працювати у групі, комунікативної здатності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію.

У польських наукових джерелах [5; 6] розглядається модель компетентності (рис. 1) як конгломерат

- набутих знань у певній галузі (я знаю, що...);
- навичок (так звані «процедурні» знання – знає як і/або може);
- відношень (я хочу, я готовий скористатися знаннями).

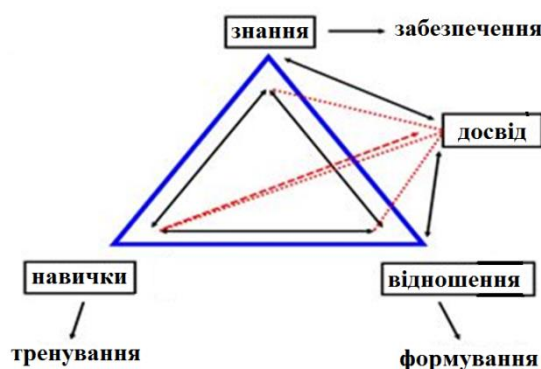

Рис. 1. Модель компетентності

Компетентнісний підхід у біологічній освіті передбачає спрямованість процесу навчання на набуття дітьми системи компетентностей: предметних і ключових. Комунікативна компетентність, формування якої при вивченні біології розглядається нами у статті, відноситься саме до ключових компетентностей особистості, які багатьма вченими розглядаються як найважливіші, найвагоміші, найбільш необхідні людині для успішного життя та ефективної діяльності в різних сферах.

Комунікативна компетентність – це знання та уміння взаємодіяти з оточуючими людьми, уміння професійно спілкуватися та працювати у групі [3].

Уміння спілкуватися, або комунікативна компетентність, забезпечує взаєморозуміння, довіру в стосунках, ефективність у вирішенні поставлених завдань. Розвиток комунікативної компетентності виявляється в умінні встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування у різних ситуаціях професійної діяльності, володіти способами вербального й невербального спілкування.

Формування комунікативної компетентності учня розглядається нами як процес, що продовжується впродовж усього навчання. Формування комунікативної компетентності відбувається не лише під час освітнього процесу та залежить від багатьох факторів: рівня засвоєння знань та умінь, особливостей мотивації, майбутньої професійної спрямованості, наявності необхідних особових якостей: доброти, гуманності, чуйності, терпіння, співчуття, емоційної адекватності й толерантності. Формування комунікативної компетентності тісно пов'язано зі збільшенням мотивації до навчання у учнів та самонавчання впродовж усього життя.

Формування комунікативної компетентності сприяє формуванню в учнів вміння працювати й співпрацювати в колективі (команді, ланці, малій групі); розвитку комунікативності, культури міжособистісних взаємин, здатності приймати спільні рішення, а також виховує моральні орієнтири молодого покоління, яке по закінченню школи приступить до професійної діяльності. Учень вчиться презентувати себе, ставити запитання, давати відповіді, дискутувати. Тому використовуються різні ігри, за складністю, формою та часом проведення, в які залучаються всі учні групи і навіть ті, які втратили інтерес до навчання ще в стінах школи [2, с.38].

Основою набуття комунікативної компетентності, на нашу думку, є активна діяльність учня і вчителя. У педагогічній практиці необхідно оптимально підбирати прийоми, форми та засоби навчання, які будуть сприяти розв'язуванню практично орієнтованих завдань; аналізу життєвих ситуацій; використанню наочності; проведенню експерименту, учнівського дослідження; виконанню проектів, розв'язуванню проблемних завдань, застосуванню технології розвитку критичного мислення тощо.

Формування комунікативної компетентності передбачає: підготовку дидактичних матеріалів до занять з біології, репродукцій, карток, уривків з фільмів; розробку системи нестандартних занять, які передбачають максимальне спілкування учнів; залучення дітей до створення власного словника труднощів; створення на занятті гуртка нестандартних ситуацій, близьких до життєвих; стимулювання критичного ставлення до власної роботи, висловлювання власної думки та адекватного сприйняття відгуків; удосконалення вміння слухати і чути [1].

У процесі вирішення питань партнери завжди прагнуть вплинути один на одного. Виникає специфічний спосіб взаємодії людей – спілкування, завдяки якому організовується спільна життєдіяльність і визначається роль людини в суспільстві.

Вважаємо, що на уроках біології, для правильного формування комунікативної компетентності, важливо створювати ситуації порозуміння. Необхідно стимулювати у учнів вміння слухати, ставити питання, виховувати взаємоповагу один до одного через використання усного і письмового рецензування відповідей учнів однокласниками. Для розвитку писемного мовлення учнів використовувати завдання, які передбачають розгорнуту письмову відповідь. Цілеспрямовано вчити працювати з біологічними термінами (а саме: запам'ятовувати, свідомо використовувати, знати переклад термінів іншомовного походження, будувати асоціативні зв'язки).

Учень має вміти презентувати себе, ставити запитання до вчителя та однокласників, вести дискусію; висловлювати свої думки та аргументовано їх доводити; створювати проекти і презентації та захищати їх; вміти написати тези, план, реферат; визнавати свої помилки, уникати категоричності; використовувати біологічну термінологію.

Важливими критеріями, що створюють атмосферу й визначають ефективність спілкування є щирість і істинність, а головними – принципи кооперації, доцільності, достатності, ввічливості, рівної безпеки, адекватності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Динамічні зміни, які відбуваються в державі та освіті зокрема, постійне оновлення інформації зумовлюють потребу у випускниках школи, які здатні швидко адаптуватися до нових вимог, мотивовані навчатися впродовж всього життя. Вчитель, за новою парадигмою освіти, має бути не стільки носієм інформації, скільки організатором освітньої діяльності. Компетентнісний підхід є орієнтиром національної системи освіти, а тому саме формування комунікативної компетентності, як складової ключових компетентностей, учнів стає реальним результатом освіти.

Наше дослідження не вичерпує всіх існуючих проблем, пов'язаних із формуванням комунікативної компетентності в учнів при вивченні біології. До перспективних наукових пошуків можна віднести вивчення формування інших ключових та предметних компетентностей в учнів на уроках біології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортнічук Т. Формування ключовий компетентностей на уроках біології через використання педагогічних інновацій. Режим доступу: <http://bortnichuck.blogspot.com/2016/02/blog-post.html> (Bortnychuk T. Formation of key competences in biology lessons through the use of pedagogical innovations. Retrieved from: <http://bortnichuck.blogspot.com/2016/02/blog-post.html>).
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи. (2004), О. В. Оврачук (ред), К.: К.І.С. (Competency approach in modern education. World experience and Ukrainian perspectives. (2004). O. V. Oravchuk (Ed.), K.: K.I.C.).
3. Педагогика: Большая современная энциклопедия. (2005), Е. С. Рапацевич (ред.), Мн.: Современное слово. (Pedagogy: Great Modern Encyclopedia. (2005). E. S. Rapatsevich (Ed.), Mn.: Modern word).
4. Сисоєва С. О. (2009). Формування психолого-педагогічної компетентності студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. В. Кремень, Т. Левовицький, С. Сисоєва (ред.), (сс. 192-201), К.: КІМ. (Sysoeva S. O. (2009). Formation of psychological and pedagogical competence of students of higher educational institutions of non-pedagogical profile. V. Kremen, T. Levovitsky, S. Sysoev (Eds.), In Problems of education in Poland and Ukraine in the context of the processes of globalization and European integration (pp. 192-201), K.: KIM).
5. Borowiec M. (2010). Rola edukacji w procesach globalizacji. Przedsiębiorczość–Edukacja, 7, 13-20.
6. Woźniak J. (2011). O pojęciu kompetencji jako podstawie modelu kompetencyjnego, czyli cztery znaczenia terminu kompetencje w naukach o zarządzaniu. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, 34, 11-22.

Хоменко Е.П. Формирование коммуникативной компетентности у учащихся при изучении биологии.

Цель статьи: изучение путей и способов реализации компетентностного подхода через формирование коммуникативной компетентности у учащихся при изучении биологии. Результаты исследования: в статье проанализированы основные категории компетентностного подхода. Коммуникативная компетентность, формирование которой при изучении биологии рассматривается нами, относится к ключевым компетентностям личности. Формирование коммуникативной компетентности ученика рассматривается нами как процесс, продолжающийся в течение всего обучения. Он происходит не только во время образовательного процесса и зависит от многих факторов: уровня усвоения знаний и умений, особенностей мотивации, будущей профессиональной направленности, наличия необходимых личностных качеств: доброты,

гуманності, отзывчивості, терпіння, сострадания, емоціональної адекватності і толерантності. Формування комунікативної компетентності тісно пов'язано з збільшенням мотивації до навчання у учасників і самонавчання в процесі всієї життя. Висновки і перспективи подальших наукових досліджень: розглянуті шляхи і способи реалізації компетентного підходу через формування комунікативної компетентності учасників при вивченні біології. Дослідження не виснажує всіх існуючих проблем, пов'язаних з формуванням комунікативної компетентності учасників при вивченні біології. Перспективою є вивчення формування інших ключових і предметних компетенцій учасників на уроках біології.

Ключевые слова: комунікативна компетентність, формування комунікативної компетентності, біологія, учасники.

Khomenko K. P. Formation of communicative competency of pupils in biology studies.

The purpose of the article: the study of ways and means of implementing a competent approach through the formation of communicative competence of pupils in the study of biology. Results of the research: the article analyzes the main categories of competence approach. Communicative competence, the formation of which in the study of biology is considered by us, refers to the key competencies of the individual. Formation of the communicative competence of the pupils is considered by us as a process that extends throughout the entire study. It takes place not only during the educational process, but also depends on many factors: the level of learning of knowledge and skills, the features of motivation, future professional orientation, the availability of the necessary personal qualities: kindness, humanity, sensitivity, patience, compassion, emotional adequacy and tolerance. The formation of communicative competence is closely linked to an increase in motivation of pupils for learning and self-education throughout their lives. Conclusions and perspectives of further scientific researches: ways and means of implementation of the competence approach through the formation of communicative competence of pupils during the study of biology. The study does not exhaust all existing problems related to the formation of communicative competence of pupils in the study of biology. The prospect is to study the formation of other key and subject competences of students at the lessons of biology.

Key words: communicative competence, formation of communicative competence, biology, pupils.

УДК 372.851.2 +371.321.2 +37.04+37.026

DOI 10.5281/zenodo.2107374

О. С. Чашечникова

ORCID ID 0000-0003-1101-5534

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

З. Б. Чухрай

Березнівський лісотехнічний коледж НУВГП, Рівненська обл.

Л. Ю. Глазько

Рогинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

Роменського району Сумської області

**ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ,
СПРЯМОВАНОЇ НА РОЗВИТОК ЇХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ,
ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ЗАВДАННЯ З ПАРАМЕТРАМИ**

У статті розглянуто проблему розвитку дослідницьких здібностей учнів в процесі навчання математики. У системі дослідницьких здібностей виділено: нешаблонність мислення; критичність мислення; самостійність мислення та здатність до самоорганізації; багатоплановість мислення; прогностичність мислення. Як один із видів завдань на дослідження пропонується розглядати завдання з параметрами.